

1. Journalistene bak prosjektet:
Nora Rydne og Lars-Erik Nygaard, Budstikka
2. Tittel på prosjektet: Barnehagestøtte – til barnas beste?

Et rop om hjelp

På forsommeren 2017 mottok Budstikka en epost fra en fortvilet mor. Hun hadde barn i den privateide Risenga barnehage i Asker. Gjennom flere år hadde hun reagert på hvordan barnehagen ble drevet.

Det var ikke første gang Budstikka har fått henvendelser med kritikk av privatdrevne omsorgsinstitusjoner. Asker var én av de første kommunene som inviterte private aktører til å yte tjenester som det offentlige tradisjonelt har utført. Ved jevne mellomrom har Budstikka blitt kontaktet av ulike personer og grupperinger som problematisering av denne privatiseringspraksisen. Felles for dem er at de har gitt uttrykk for prinsipielle motforestillinger mot slik tjenesteproduksjon, at motforestillingene både har gått på de ansattes arbeidsforhold og bekymring for kvaliteten på tjenestene. Noen henvendelser, særlig fra enkelte politiske miljøer, har pekt på det problematiske ved at noen kan ha økonomisk gevinst av å tilby tjenester på vegne av det offentlige.

Det var imidlertid kommet frem lite som bidro til et inntrykk av at privatiseringen hadde hatt uønskede effekter. Noen måneder tidligere hadde Budstikka hentet inn regnskaper fra alle de private barnehagekonsernene som solgte tjenester til Askers nabokommune Bærum. Disse var ikke gjennomgått i detalj, men en første kikk hadde avdekket at det ikke var tatt ut nevneverdig utbytte til eierne og at organiseringen var preget av en enkel hierarkisk struktur.

Avisens debattspalter har alltid vært åpne for slike problemstillinger, synspunkter og argumenter som bør derfor være godt kjent i distriktet. For at avisen skal bruke redaksjonelle ressurser på å følge opp slike saker, har det derfor vært viktig at påstander om kritikkverdige forhold må kunne underbygges empirisk. I tillegg må som hovedregel redusert kvalitet på tjenestene kunne dokumenteres og «noen» må være skadelidende for at avisen skal bruke redaksjonelle ressurser på dette. Når stortingskandidater kontaktet Budstikka før valget i fjor høst og påpekte at dekningsgraden av faglært barnehagepersonell var lavere i Asker og Bærum enn i andre deler av landet, ble påpekningen fulgt opp med et spørsmål: «hvilke praktiske konsekvenser har det? På hvilken måte konkret blir barna skadelidende?»

Men brevet Budstikka mottok fra den fortvilede moren var av en annen art. Hun reagerte på konkrete forhold til denne ene barnehagen: Særlig gikk dette på en tilsynelatende vedvarende anstrengt økonomi i barnehagen. Dette fikk utslag som foreldre opplevde delvis som en trussel mot barnas sikkerhet. Moren fortalte om manglende utstyr og innredningsdetaljer som var ødelagt og ikke ble utbedret før foreldrene presset på. Vinterstid satt små barn inne glatte dager, fordi barnehagen manglet strøsand.

Moren var representant i barnehagens samarbeidsutvalg, og hadde i egenskap av dette vervet bedt om forklaring og opplysninger om økonomiske disposisjoner i barnehagen og

barnehagens økonomi i alminnelighet. Moren var frustrert. Barnehagens eier og styreleder Olav Vaagslid var svært vanskelig å få i tale. Han sendte i stedet sin juridiske rådgiver Steinar Stenvaag. Å få svar på spørsmål og etterspurt dokumentasjon hadde vist seg å være svært vanskelig, over halvannet år.

Derfor hadde moren selv samlet dokumentasjon som regnskaper, vedtekter, referater og annet skriftlig som kunne kaste lys over barnehagevirksomheten. Etter analyse av dokumentasjonen hadde moren på vegne av foreldrene sendt en bekymringsmelding til Asker kommune, som er kontrollmyndighet for barnehagene.

Responsen hadde vært mager. Moren og hennes hjelpers funn utløste ingen reaksjon eller ytterligere undersøkelser i kommunen som gjennom en årrekke hadde overført betydelige beløp i offentlig drifts- og investeringsstøtte til Risenga barnehage og dens eier Olav Vågslid og hans tidligere kone.

Kun på ett punkt reagerte kommunen: En opplysning om at barnehagen hadde mindre areal enn oppgitt i den kommunale godkjenningen ble ettergått under et tilsyn, våren 2017. Tilsynet viste at barnehagen hadde hatt ti prosent for mange barn, ut i fra lokalenes størrelse – og følgelig fått utbetalt mer driftstilskudd enn arealene tilsa.

Barnehagen fikk pålegg om å redusere sitt inntak av barn fra 42 til 38 barn, og driftsstøtten ble kuttet tilsvarende. Men andre økonomiske disposisjoner ble ikke fulgt opp. Nå mente moren at offentligheten burde få kunnskap om saken. Hun sendte et brev med en rekke påstander og spørsmål rundt barnehagedriften, ledsaget av et stort antall vedlegg.

Brevet Budstikka fikk oversendt var det samme som kommunen som tilsynsmyndighet valgte å ikke reagere på. Henvendelsen til Budstikka kunne minne om et politisk motivert utspill i begynnelsen av valgkampen der «velferdsprofitører» lå an til å bli tema. Og fellestrekkene til tips med konspiratorisk tilsnitt og «jeg har alle dokumentene i denne plastposen her», var flere.

Men det var noe i morens engasjement og vilje til å innhente og studere dokumentasjonen, samt presentasjon av funn fra dokumentene. En stille sensommer før valgkampen kom i gang for alvor var et godt tidspunkt for redaksjonen til å se nærmere på tipset.

Når kommunen hadde valgt å ikke gå videre med morens bekymringsmelding om økonomien på tross av at barnehagen beviselig hadde fått mer driftsstøtte enn den var berettiget til, måtte to hensyn styre metodevalget:

- Vi måtte være i stand til å påvise og dokumentere eventuelle kritikkverdige disposisjoner selv, fordi vi ikke kunne «skyve» kommunen foran oss
- Vi ville ikke la moren som hadde varslet, bære saken alene. Vi måtte finne fullverdig dokumentasjon for hennes påstander, bekymringer og andre kritikkverdige forhold på egenhånd.

Innledende arbeid

For å finne noe unormalt er det greit å ta utgangspunkt i hva man kunne forvente er «normalsituasjon».

Rammene for drift av private barnehager

Drift av barnehager er detaljregulert i lov og forskrifter. Antallet barn, areal inne og ute er omfattet av krav og tydelige rammer. Dette er rammer som i liten grad endrer seg fra år til år.

Finansieringen av barnehagevirksomheten stammer fra to kilder:

- * Foreldrebetaling – i praksis makspris fastsatt av Stortinget i god tid før årsskiftet.
- * Driftsstøtte fra det offentlige, utbetalt av kommunen. Størrelsen på driftstilskuddet påfølgende år utmåles på grunnlag av driftsutgiftene i kommunens egne barnehager foregående år.

Finansieringen er dermed også preget av stor grad av forutsigbarhet.

Kostnadene er i all hovedsak lønn og husleie. Barnehagesektoren er omfattet av tariffavtale. Også husleie må forventes å være en forutsigbar størrelse. Budsjettering og tilpasning av kostnadsnivå burde derfor være enkelt, og temmelig stabilt fra år til år.

Fra lovgivers side er det forutsatt at kostnader skal tilpasses tilskuddsnivået. En naturlig forventning er at barnehagens årsregnskaper blir gjort opp i null eller med et lite overskudd. Samtidig er private barnehager pålagt å rapportere regnskaper på lik linje med andre næringsdrivende – og til offentlige myndigheter (fylke og kommune). Dermed skal offentlige tilsynsmyndigheter kunne sjekke om barnehagelovens krav blir oppfylt: Kommunens driftstilskudd skal komme barnehagebarna til gode.

Slike oversiktlige, forholdsvis enkle rammebetingelser og transparente driftsvilkår vil normalt ha effekt på hvordan den private barnehagevirksomheten er organisert.

Risenga barnehage er én av tre som inngår i barnehagevirksomheten, eid av Olav Vaagslid og eks-kona. De to andre barnehagene ligger i Oslo og Halden.

Én naturlig organisering kunne være at all virksomhet var samlet i ett selskap. Et annet nærliggende alternativ ville vært et eierselskap med tre datterselskaper med ansvar for drift, der eierselskapet eide driftsselskapene, barnehageeiendommene og for øvrig tilbød administrative tjenester som regnskapsføring, HR etc.

Så gikk vi til Brønnøysundregistrene og hentet ut regnskaper og opplysninger om virksomheten. Det vi fant, skilte seg fra vi forventet.

Hva fant vi?

- Den dårlige økonomien som moren hadde påpekt i den private barnehagen var reell. Spørsmålene som meldte seg var de enkle, klassiske; hvorfor? Og hvordan?
- Regnskaper oppgjort med underskudd var en gjenganger. For øvrig var det ganske store forskjeller i barnehageøkonomien fra år til år, og det uten at det ble gitt noen forklaring på det i regnskapene.
- Barnehagevirksomheten var organisert i tre driftsselskaper og ett morselskap, i og for seg som forventet. Men i tillegg var det to selskaper, registrert i utlandet, knyttet til barnehagevirksomheten. Disse skulle drive med bemanning og eierskap til eiendommer, tilsynelatende. Organiseringens kompleksitet sto i kontrast til den tilsynelatende oversiktlige virksomheten.

Funnene overasket på flere måter.

For det første, viste det seg at det var betydelig økonomisk samkvem mellom morselskap og datterselskap utover kjøp og salg av tjenester. Penger gikk frem og tilbake over selskapsgrensene, blant annet i form av fordringer og lån. Konserninterne transaksjoner så ut til å spille en vesentlig rolle for den økonomiske situasjonen i de enkelte selskapene. Ut fra regnskapene å dømme, virket det som om de ulike selskapene i systemet byttet på å være bank og pengesluk.

Dette sto tilsynelatende i kontrast til valg av organisasjonsform, ikke minst i et historisk perspektiv:

Frem til 2010 var de tre barnehagene, barnehageeiendommene og administrasjonen samlet i ett selskap – Småkryp pedagogiske tjenester as. En slik organisering ville åpne for å betrakte de ulike delene av virksomheten som deler av én felles virksomhet – med stor frihet til enkelt å flytte frie midler fra der de var til der det var behov.

Men i 2010 ble virksomheten splittet opp i fire selskaper og de to utenlandske kom til.

Det var ingen ting ved driften eller virksomheten som umiddelbart tilsa en slik endring i organiseringen, slik det fremgikk av avlagte regnskaper og årsberetninger.

En slik organisering ville i teorien gjøre det mulig å isolere tap og synliggjøre resultater i enkelte deler av virksomheten. Men så lenge selskapet drev ensartet virksomhet i tre barnehager for penger fra det offentlige og foreldre, var det ikke noe åpenbart som skulle tilsa at de enkelte delene av virksomhetene burde isoleres i egne selskaper. Samtidig ville en slik organisering tilsa økte kostnader til blant annet aksjekapital, revisjon, regnskapsføring samt økte krav til dokumentasjon av pengestrømmer.

All erfaring fra flere år som næringslivsjournalist tilsier at næringsdrivende ønsker å konsentrere seg mest mulig om kjernevirksomheten og minst mulig om administrasjon og organisasjon. En konsekvens av dette er at valg av virksomheten er organisert så enkelt som mulig og på en måte som er best egnet til å gjennomføre kjernevirksomheten mest mulig effektivt.

I dette tilfellet virket valgt organisasjonsform særlig enkel. Snarere tvert imot. Regnskapene røpet at alle selskaper – de utenlandske inkludert – skulle kjøpe og selge tjenester til hverandre. Det var med andre ord etablert en selskapsstruktur som var egnet til å hente ut penger fra den offentlig finansierte barnehagedriften gjennom salg av tjenester innad i systemet. Organiseringen la for eksempel til rette for at personal var ansatt i ett selskap og ble leid ut til et annet selskap, og at denne tjenesten ble fakturert med påslag ut over hva den ansatte fikk i lønn. Det gjaldt også tjenester knyttet til administrasjon.

I det videre arbeidet måtte vi kort og godt finne ut av om barnehagevirksomheten var designet for å få mest mulig ut av driftstilskuddet til barnas beste, eller om morens opplevelse tilsa at offentlige midler hadde gått til formål de ikke skulle.

Uredd sommervikar fikk tøff jobb

Sommervikar Nora Rydne (fersk master i journalistikk) startet med å skrive inn sentrale poster fra regnskapene i et regneark slik at vi kunne studere utviklingen i enkelte poster fra år til år, og forholdet mellom ulike poster fra år til år. Samtidig leste hun igjennom noter, årsberetninger og revisorberetninger i regnskapene til Risenga barnehage, morselskapet som hadde fått navnet Seraphin as og de engelsk-registrerte selskapene Inres Ltd og Seraphin Ltd. Videre intervjuet Rydne moren som varslet og ulike representanter for Asker kommune.

Rydne fant en hel del. Blant annet at barnehagens aksjekapital var tapt og at revisor påpekte det år etter år – uten effekt. Det ble også hevdet i det ene årsregnskapet etter det andre at det ble arbeidet for å bedre inntjeningen, og at resultatforbedring var ventet. Dessuten viste det seg at Risenga barnehage år etter år overtrådte lovens bestemmelser om behandling av skattetrekkmidler.

Barnehage-eier Olav Vaagslid ble kontaktet. Omfattende kontakt på mail og telefon ble etablert mellom Budstikka, Vaagslid og etter hvert hans juridiske rådgiver Steinar Stenvaag. De ga lite konkrete svar, utover påstander om at det ikke var grunnlag for å kritisere dem eller barnehagen for økonomien, og at Budstikka ble brukt av politiske aktører på venstresiden. Når selskapet ikke behandlet skattetrekkmidler i tråd med skattebetalingslovens krav, skyldtes dette sen utbetaling av driftstilskudd fra Asker kommune – hevdet Vaagslid og Stenvaag. Og det på tross av at skattetrekkmidler ikke kom fra kommunen, men fra arbeidstagerne i forbindelse med lønnsutbetalinger.

Mange påfallende forskjeller i økonomien fra år til år, manglende forklaringer og til deles lite rimelige forklaringer på forhold som tross alt fremkom i regnskapene, gjorde at vi så all mulig grunn til å gå enda dypere ned i materien.

Nora Rydne og jeg satte oss ned med regnskapene. Rollene ble fordelt slik at hun hadde ansvar for å utarbeide sakene og innhente ytterligere dokumentasjon, mens jeg fungerte som reportasjeleder og regnskapsteknisk veileder. Tankegangen var at en usedvanlig oppegående sommervikar skulle få en krevende sak å få bryne seg på – under tett oppfølging og veiledning.

Dypdykk

Det vi fant, var at ut over tilsynelatende uforklarlige endringer fra det ene året til det neste, var regnskapsførselen preget av store sekkeposter og lite detaljer. Notene ga forklaringer på enkelte forhold, men det var fortsatt mange ubesvarte spørsmål om hvordan barnehagen og eierselskapet hadde brukt pengene. Et revisor-skifte og en omorganisering gjorde det også krevende å følge de økonomiske disposisjonene over år. Dette er ikke i tråd med intensjonen i regnskapsloven, som har som mål at regnskaper skal opplyse – ikke tilsløre.

Men barnehagen avla ikke bare regnskap etter aksjeloven, innsendt til regnskapsregisteret i Brønnøysund. Utdanningsdirektoratet påla også barnehagen å rapportere opplysninger om økonomien gjennom «Barnehagestatistikk innleveringsløsning» - BASIL. Til BASIL må barnehagen rapportere detaljer i inntekter og kostnader.

Isolert sett ga ikke BASIL-opplysningene så mye mer enn de avlagte regnskapene som var sendt til Brønnøysund. Detaljerte driftskostnader summert ga samme resultat som de avlagte regnskapene i Brønnøysund. Det samme gjaldt inntekter.

Men det var når man studerte detaljer i BASIL-regnskapene og holdt dem opp mot Brønnøysund-resultatene, at påfallende forhold dukket opp. For eksempel kunne forklaringer på endringer i balansepostene i Brønnøysund-resultatene finnes i BASIL-opstillingene.

Eksempel:

I 2014 hadde Risenga barnehage utestående 1,15 millioner kroner hos morselskapet Seraphin as. I 2015 var denne fordringen redusert med ca. 500.000 kroner.

Det pussige var at Seraphin as hadde et driftsunderskudd på 1,4 millioner kroner og en negativ egenkapital på 600.000 kroner i 2015. Så hvilke penger var gjelden til Risenga barnehage blitt betalt ned med?

BASIL-regnskapene ga et hint:

Mens de offisielle regnskapene for 2015 som var sendt til Brønnøysund bare viste at Risenga barnehage hadde hatt en betydelig økning i driftskostnader, viste BASIL-regnskapene hva kostnadsøkningen var. Barnehagens kostnader til morselskapet Seraphin hadde økt dramatisk i 2015: Husleien gikk kraftig opp, og opp til et nivå høyt over gjengs leie for næringslokaler i Asker – og høyt over det andre private barnehager i Asker betaler. Det samme gjaldt kostnader til administrasjon, vedlikehold og tilsvarende. Barnehageselskapets egenkapital var for lenge tapt, og hadde begrenset med frie midler til å betale kostnadsøkningene. Driftsstøtten var mer eller mindre uforandret, foreldrebetalingen likeså. Hvordan skulle barnehagens driftsselskap kunne betale de økte utgiftene?

En mulig måte å løse dette på, var å motregne de økte kostnadene barnehageselskapet fikk til morselskapet mot gjelden morselskapet hadde i barnehageselskapet. Økningen i barnehagens kostnader var faktisk i samme størrelsesorden som reduksjonen i morselskapet Seraphins gjeld til barnehageselskapet.

En slik løsning kunne i og for seg være grei, dersom barnehagens økte kostnader hadde gitt tilsvarende motytelser. Vi ba eier-representantene om å forklare dette. Deres forklaring var økte kostnader til administrasjon og vedlikehold. Men dette var regnskapet allerede belastet for – før økning i administrasjonskostnader og husleie.

Regnskapene indikerte at barnehagen hadde fått beholde driftstilskudd på tross av høyere krav fra morselskapet, mot at morselskapet fikk redusere sin gjeld til barnehageselskapet – eller sagt på en annen måte: Fikk barnehagen tilbakebetalt lån med sine egne penger?

Dette eksemplet var ikke det eneste som indikerte at interne lånetransaksjoner innebar at offentlige tilskudd hadde blitt ytt videre til andre i systemet uten at det ble betalt tilbake.

I 2015 avsatte eierselskapet Seraphin drøyt 2 millioner kroner til tap på et lån til selskapet Inres Ltd.

Inres Ltd var ett av barnehageeier Vaagslid engelskregistrerte NUF-selskaper.

I flere år hadde lånet til Inres blitt omtalt i Seraphins regnskaper: Rentefritt, avdragsfritt og usikret. Og i 2015 ble det behandlet som tapt.

Vaagslid og rådgiver Stenvaag presiserte at tapsavsetningen ikke var det samme som at lånet var ettergitt, når vi spurte. Tapsavsetninger er i utgangspunktet noe en kreditor gjør av forsiktighetshensyn. Men dette tilfellet var spesielt, i og med at Olav Vaagslid satt på begge sider av bordet som styreleder i både Inres og Seraphin. Som styreleder for Seraphin var Vaagslids grunnlag for å anse kravet mot Inres som usikkert, hans egen opptreden som styreleder i Inres. Seraphins krav mot Inres ville ikke bli usikkert før Vaagslid bestemte at Inres ikke ville gjøre opp gjelden sin.

Og hvor kom de utlånte pengene fra? For å finne ut det måtte vi følge regnskapsposten der gjelden fremgikk tilbake til da gjelden ble stiftet. Og da røpet regnskapene at lånet ble utbetalt til Inres med offentlige tilskudd som var utbetalt, men i henhold til fortutsetningen for bevilgningen; ikke inntektsført.

Vi var klare til å skrive vår første sak.

Første sak på trykk

Første sak valgte vi å basere på brevet foreldrene hadde sendt, og kommunens beskjedne reaksjon – som tross alt viste at Risenga barnehage hadde stilt seg slik at den hadde fått utbetalt mer offentlige tilskudd enn den var berettiget til, arealet tatt i betraktning.

Men i tillegg kunne vi for egen regning, med basis i regnskapsanalysene, underbygge foreldrenes inntrykk av uryddig økonomi.

Vi kunne nå ikke bare problematisere barnehageeierens omgang med offentlige støttemidler og foreldrepenger, men også kunne vise til konkrete ofre: barna som dels fikk for liten plass etter lover og regler, og som måtte være i en barnehage der sikkerhetsutstyr manglet eller var i redusert stand.

Og vi kunne vise én ting til: Asker kommune som tilsynsorgan hadde kun gått med målebånd for å måle areal. De hadde ikke lest regnskapene. Barnehagekontoret mente at det ikke var deres oppgave å lese revisjonsrapporter fra barnehagen. Budskapet til foreldrene var: Bytt barnehage om dere ikke er fornøyd.

Når forsvarstale blir kildemateriale.

Den første saken utløste et tilsvarende fra barnehageeier som inneholdt informasjon vi ikke hadde funnet noe annet sted. Informasjonen i den samtidige imøtegåelsen og senere i tilsvaret ga saken ytterligere omdreininger:

- I tilsvaret forklarte Olav Vaagslid at han hadde regnet med at Budstikka ville tatt tak i hans lønnsuttak på fire millioner kroner fra Seraphin – barnehageeierselskapet – i 2015.
Av regnskapene fremgikk at det var et kraftig hopp i lønnsutbetalingene i dette selskapet i 2015, men ikke hvem som hadde tatt ut lønnen.
Olav Vaagslid skrev at han tok ut en gevinst som lønn i stedet for utbytte, etter et salg av barnehageeiendommen på Risenga.
- Jeg tror min innsats forsvarer en slik lønn, skrev Vaagslid.
Men lønn er godtgjørelse for arbeid. Realisering av gevinst er *utbytte*. Utbetaling av utbytte fra et selskap betinger fri egenkapital. Og det hadde Seraphin ikke.
- Salget i 2015 var en viktig opplysning: Vaagslid hadde objektivt sett økt salgsværdien på barnehageeiendommen ved å øke barnehagens husleie som skulle betales til en ny huseier. Og på toppen av det hele måtte barnehagen betale husleie til både ny og gammel eier.
- I den samtidige imøtegåelsen til den første saken, opplyste juridisk rådgiver Stenvaag at lånet på to millioner kroner (det som senere ble avskrevet som tap) var gått til kjøp av et kurscenter i Grønli. Nærmere opplysninger om stedet og adresse ble ikke gitt. Men det skulle bli kilde til en ny omdreining i saken.

Ruinen i Hemsedal.

Opplysningen om kurscenteret i Grønli var inntil første tilsvarende ukjent for oss. En slik eiendom fremgikk ikke av noe regnskap i barnehagesystemet eller i de utenlandsregistrerte selskapene. Men Stenvaag opplyste at hjemmel til barnehageeiendommen var overskjøttet til Serapin as – morselskapet i barnehagesystemet.

- Flere kredittopplysningsselskaper tilbyr søk i eiendomsregisteret med utgangspunkt i eiers personlige data – i dette tilfelle Seraphins organisasjonsnummer. Slik sporet vi opp en eiendom i Hemsedal.
- Opplysninger om gårds- og bruksnummer i eiendomsregisteret gjorde at vi kunne gå inn på Hemsedal kommunes kart for å finne eiendommen. Der fant vi en eiendom uten bygningsmasse. Dette var pussig, ettersom eiendommen var omtalt som kurscenter.

- På Google earth var det mulig å finne bilde av eiendommen, men heller ikke her fremsto ikke noe hus.
- Teknisk etat ved plan- og bygningskontoret kunne gi opplysninger: Dette handlet om en fritidseiendom i Hemsedal som hadde brent ned i 2008 - på et tidspunkt da kommunen hadde stanset ulovlige byggearbeider.
- Gjennom gamle kontakter i avisa Hallingdølen klarte vi å finne bilder av brannen, og en reportasjen om brannen og et øyenvitne.
- Hemsedal kommune ga innsyn i byggesaken og tilsynet der de ulovlige arbeidene ble omtalt. Det viste seg at retting av ulovlighetene blant annet innebar at flere rader med laftestokker måtte fjernes og hytta senkes, noe som tilsa delvis rivning.
- Vi var særlig påpasselige med å ikke antyde at brannen kunne være påsatt. Politiet fant ingen årsak, og selv om forsikringsselskapet lenge nektet å betale ut erstatning, hadde vi ikke holdepunkter for å si at brannen var påsatt.
- Vaagslid og Stenvaag hadde allerede fortalt at pengene til hyttekjøpet i 2006 stammet fra barnehageselskapet Småkryp pedagogiske tjenester – senere Seraphin as. Og husk: Seraphin/Småkryp ble først delt opp i flere selskaper i 2010. I 2006, da hytta ble kjøpt, var det bare ett barnehageselskap som eide og drev barnehagene – og som lånte ut penger. Og kilden til pengene som ble lånt ut?
- Professor Atle Johnsen ved Norges Handelshøyskole er regnet som «regnskapslovens far» Han bisto med å kvalitetssikre regnskapsanalysen og finne pengene som var lånt ut. Og de var ikke så vanskelig å finne: Barnehageselskapet hadde fått utbetalt etableringsstøtte i 2006. Men fordi støtten skulle fordeles over ti år regnskapsmessig, hadde barnehageselskapet stående et millionbeløp på konto som ennå ikke var inntektsført. Regnskapet for 2007 viste at dette bankinnskuddet var redusert tilsvarende lånet til hyttesummen.
- Stenvaag hevdet at verdiene var ført tilbake til barnehagesystemet i 2016. Regnskapene tilsa at en eiendom verdt 1,2 millioner kroner var ført inn i barnehageselskapet. Men det innebar ikke en tilbakebetaling av lånet. For det første var ikke hele beløpet betalt tilbake, dessuten var det ikke beregnet renter og omkostninger. Det resterende beløpet måtte følgelig betraktes som en «utdeling» til barnehageeier Vaagslids engelske selskap fra barnehageselskapet. En slik utdeling var ulovlig, fordi barnehagesystemet ikke hadde fri egenkapital slik loven krever.

Steinar Stenvaags forklaring om at det tapsførte lånet var gått til kjøp av eiendom ble likevel helt avgjørende for at vi kom på sporet av at barnehageeieren hadde kjøpt en fritidseiendom i Hemsedal med penger lånt fra barnehagevirksomheten, og penger som var forutsatt brukt på oppbygging av barnehager i Halden, Oslo og Asker.

Steinar Stenvaag opplyste også at forsikringsselskapet hadde valgt å utbetale erstatning etter brannen, men ikke før en rettsak sto for døren. Vi fikk aldri fulgt opp hvorfor forsikringsselskapet først ikke ville utbetale erstatning. Vi fikk heller ikke fulgt opp hva eier Olav Vaagslid anså en nedbrent fritidseiendom i Hemsedal var av verdi for et selskap som ifølge enhetsregisteret skal «*Drive på et faglig høyt pedagogisk nivå og bidra til dekning av samfunnets behov for barnehageplasser med kvalitet og til barnas beste. Driften skal ikke ha kommersielt preg eller overskudd som målsetning.*»

Kommunikasjon med barnehageeier

Som nevnt over, var rollefordelingen innledningsvis at sommervikar Nora Rydne var reporteren på saken, og jeg reportasjeleder og veileder.

Det innebar at jeg i samråd med sjefsredaktør Kjersti Sortland skrev en kommentarartikkel til det tredje oppslaget: «Derfor må kommunen lete frem lupen».

Etter hvert ble det klart at jeg som den erfarne og etablerte reporteren måtte ta større ansvar. En sentral årsak til dette var den krevende dialogen med Olav Vaagslid og særlig hans økonomiske og juridiske rådgiver Steinar Stenvaag.

Det viste seg etter hvert svært krevende å innhente kommentarer, faktaopplysninger og samtidig imøtegåelse.

Strategien fra et tidlig tidspunkt syntes å være å anklage Budstikkas reportere for ukyndighet og for å være uten grunnleggende kunnskap, for å bringe opplysninger mot bedre vitende, og for å være uten vilje til å bringe fakta, slik eier ønsket. Videre ble det fra svært tidlig i saken snakket om PFU-klage på en måte redaksjonen opplevde var ment å «stoppe» videre arbeid. Da var det viktig å holde seg rolig og saklig, og svare «ja vel, takk for orientering».

Vi var påpasselige med at korrespondansen med Stenvaag og Vaagslid ble gjennomført skriftlig, og fra vår side i en dempet og saklig tone.

En sentral del av denne korrespondansen dreide seg innhenting av samtidig imøtegåelse: De to representantene for barnehagevirksomheten fikk oversendt oppstillinger over alle fakta og sammenhenger som ville bli presentert på trykk – og det i god tid før trykking. Én ting var at de måtte få tilstrekkelig tid til å svare. Dernest var det det ferietid, og vi ville gi barnehagerepresentantene tid til å finne fakta og lese seg opp. En tredje grunn var at vi tidlig var blitt klar over at tilbud om samtidig imøtegåelse normalt utløste lange e-postutvekslinger.

Epost-utvekslinger om selv enkle faktaopplysninger ble meget lange, og svarene fra barnehagens representanter hadde en provoserende form. Det ble fremsatt påstander som ble fragått, svar ble ikke gitt, premisser for spørsmål ble angrepet uten at noe forsøk ble gjort på å oppklare. Det var i det hele tatt vanskelig å få klarhet i om eier faktisk svarte, eller kunne svare på spørsmål.

Eier brukte i noen grad anledning til samtidig imøtegåelse. I tillegg til dette ble tilsvar sendt inn etter hver eneste sak. Disse tilsvarene omhandlet bare i veldig begrenset grad innholdet i sakene og den informasjonen som var blitt formidlet. Stenvaag som førte svar, tilsvar og imøtegåelser i pennen, var mer opptatt av å få fremsette sjikanøse påstander om Budstikka, avisens reportere og deres motiver.

Flere trekk ved Stenvaag og Vaagslids strategi var interessante:

- Når de ble konfrontert med en opplysning som fremsto som negativ, ble den gjerne fremstilt som gal, men uten at de ville gi korrigerende opplysninger. Dette gjaldt også opplysninger som fremgikk av for eksempel selskapets offisielle

regnskaper. I flere tilfeller ble det hevdet at opplysningene i regnskapene var feil, men at dette skyldtes skifte av regnskapsfører, samlivsbrudd etc.

Samtidig ble det ikke tilbudt annen selvstendig dokumentasjon på hva barnehageselskapets ledelse hevdet var korrekt informasjon. Som journalister ble vi stilt overfor følgende dilemma:

- Enten måtte man skrive opplysninger fra offentlige dokumenter som barnehageledelsen hadde tilbakevist som gale – uten å tilby dokumentasjon.
- Eller gjengi opplysninger som barnehageledelsen hevdet var riktig – uten å tilby dokumentasjon.

Et utfall av dilemmaet kunne være at man ikke skrev noen ting, ut i fra et resonnement om at man ikke kan skrive noe mot bedre vitende, men heller ikke noe som ikke er dokumentert.

Vi valgte å basere oss på opplysninger som fremkom i regnskap eller annen dokumentasjon som var avgitt med hjemmel i lov, og som dermed hadde notoritet. Vi tilbød eier å dokumentere hva som var riktig. Det unnlot de å gjøre, gjerne ved å vise til at det de hevdet var «åpenbart».

- Stenvaag/Vaagslid var ivrige på å angripe Budstikkas kilder og våre intensjoner, sette kilder opp mot hverandre og redusere deres betydning og vekt ikke minst i tilsvar. De ønsket også å få opplyst hvem kilde til opplysninger og vurderinger var, slik at disse kunne kontaktes. Dette innebar at tilsvar måtte forelegges kildene for samtidig imøtegåelse ved ett tilfelle. I andre tilfeller ba vi Stenvaag/Vaagslid forholde seg til fakta vi ville presentere, mer enn hvem som hadde underbygget vurderingene.
- I tilsvar eier krevde å få på trykk og i dialogen søkte de å få avisens journalister inn i en aktør-rolle med personlige motiver, og ut av reporterrollen, for eksempel ved nedsettende omtale ved navn.

I sum ble det nokså krevende å holde hodet kaldt og ha den nødvendige, profesjonelle distanse til saken - slik at man ikke inhabiliterte seg som journalist ved å falle for fristelsen å svare på provokasjonene.

Viktigste metodegrep

1. Identifiser en «normalsituasjon» for det du skal undersøke. Historien ligger gjerne i avvik fra normalsituasjonen.
2. Kildemangfold. De lettest tilgjengelige kildene gir ofte et overfladisk bilde. Andre kilder som ikke gir samme helhetsbilde kan likevel gi nyttige detaljer som fyller ut helhetsbildet.
3. Juvelene i et regnskap ligger sjelden i talloppstillingene, men i regnskapets noter. Å bestille hele regnskap fra regnskapsregistre er mer tungvint enn å se på talloversikter på nettbaserte tjenester, men gir mye mer informasjon.
4. Enkelttall i regnskap er ikke veldig interessant. Historien ligger i forholdet mellom tallene. Regnskapsanalyse blir veldig mye enklere om man systematiser regnskapsopplysninger fra flere år i samme regneark.

5. Analyser både vertikalt og horisontalt: Se på utviklingen av en regnskapspost over flere år (vertikalt) og se på forholdet mellom ulike regnskapsposter (horisontalt) og se på utviklingen i forholdet mellom regnskapsposter over år (horisontalt + vertikalt)
6. Uansett hvilken tone, strategi eller tilnærming kilder – og særlig den angrepne part – har; lytt og les hva de sier. Ikke bare kan tilsvar bidra til å hindre feil – de kan også inneholde hint og opplysninger som danner grunnlag for videre graving.

Konsekvenser

Etter at Budstikka skrev om saken, besluttet Asker kommunes ledelse å sette ned et eget team av egne eksperter for å finne ut om driftsstøtte kommunen hadde utbetalt, hadde havnet på avveie. Barnehageloven sier at offentlige midler og foreldrebetaling skal komme barna til gode. Private barnehager må også tilpasse utgifter etter inntekter, og etterleve dette. Tilsynet er ikke avsluttet.

Budstikkas saker gjorde også at Fylkesmannen i Oslo og Akershus valgte å benytte en lite brukt hjemmel til å åpne direkte tilsyn i den andre barnehagene i systemet som ligger i Oslo og Akershus (normalt kan Fylkesmannen åpne tilsyn med kommunens utførelse av sin tilsynsmyndighet). Heller ikke dette tilsynet er avsluttet.

Redaksjonen er kjent med at Skattekrimenheten i Skatt Øst i bakkant av sakene har hatt møte med foreldrerepresentanter om barnehagevirksomheten, men redaksjonen har så langt ikke fått klarhet i om det iverksettes egne undersøkelser.

Til orientering er alle saker innklaget til PFU i til sammen 3 klager fra barnehageeier. Saken har ennå ikke blitt behandlet i PFU når dette skrives.

Men den viktigste konsekvensen kom til uttrykk gjennom en epost fra moren som hadde ført det opprinnelige varselet i pennen: Hun takket for at Budstikka forfulgte saken kommunen først ikke ville gjøre noe med. Bedring til barnas beste har nå mulighet til å inntreffe. Det er å anta at Asker kommune vil følge bedre med, og ledelsen i kommunen sier at det etter dette vil føres nøyere tilsyn også med private barnehagers regnskap. Budstikkas undersøkelser hadde bekreftet tipsers anelser og «her er det noe som ikke stemmer»-erkjennelse – og mere til. Hun var lettet – på vegne av svært små barn - over å ha blitt hørt til slutt.

Lars-Erik Nygaard

Asker, 10. januar 2017